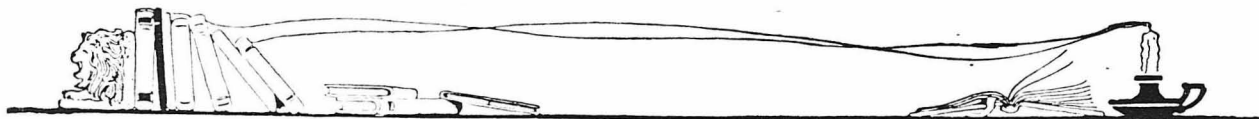

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΤΩΝ ΛΟΓΙΩΝ ΜΑΣ

ΤΑ ΦΙΛΟΝΟΓΙΚΑ ΑΠΟΜΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΝΙΡΒΑΝΑ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου)

Ἦτανε ἡ συνήθεια τῶν παλιῶν δασκάλων νὰ ἐξηλληνίζουσαν τὰ ὀνόματα τῶν μαθητῶν. Στὴν ὄραία αὐτὴ συνήθεια ὀφείλω κ' ἐγὼ τὸ πραγματικὸ μου οἰκογενειακὸ ὄνομα. Ὁ πατέρας μου, ὅταν φεύγοντας παιδί ἀπὸ τὴ Σκόπελο, πῆγε νὰ σπουδάσῃ στὴ Θεσσαλονίκη, λεγότανε Κωνσταντῖνος Κουμιοῦτης. Ὁ δάσκαλός του, ὁ Ἀστέριος Φιλιππίδης, δὲ δέχτηκε κ' ἐξείνους νὰ τὸν γράψῃ μὲ τὸ ζυδαϊκὸ αὐτὸ ὄνομα. Καὶ ἐπειδὴ ὁ πατέρας του ὀνομαζότανε Ἀποστόλης, τὸν ἔκανε Ἀποστολίδης. Ὁ πατέρας μου ἔκανε τὸ λάθος νὰ κρατήσῃ τὸ ἄψυχο μαγαζάκι, μὲ τὴν ἑναρξία τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων, φιλήρημος καὶ μισάνθρωπος· ἀνθρώποφοβος θὰ ἦτανε ἡ κυριολεξία του· δὲν ἦτανε οὔτε εὐκόλο, οὔτε πρόχειρο νὰ τὸν πληρώσῃ κανένας, ὅσο θαυμαστὴς του κ' ἂν τύχαινε. Μονάχα Ἰωσὸς ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος κ. Βλαχογιάννης, ποῦ, ὄχι χωρὶς λόγο, ὁ Παπαδιαμάντης ἀγαποῦσε νὰ τὸν ὀνομάζῃ «προστάτη» του—μπορεῖ νὰ πῇ ὅτι ἐξῆσε μαζί του καὶ γνώρισε τὸν ἀνθρώπο, στὶς πρῶτες χαρακτηριστικὰς στιγμῆς τῆς ζωῆς του καὶ τῆς ψυχολογίας του, ὅσο καὶ τὸν συγγραφέα. Ὅλοι ἔμελλε οἱ ἄλλοι τὸν μαυνεύμα ἀπὸ τὰ σπάνια, ἀλλὰ τόσο συμπληρητικὰ φανερώματά του.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ, ποῦ μὲ ἀποκαλύφθηκε, σὲ ὀφρμώτερη πλῆθον ἡλικία, ὁ Παπαδιαμάντης, «ἐν ὅλῃ του τῇ δόξῃ», ἀνόρηκα καὶ ποῦ καὶ ποῦ τῶναρε νὰ συναντηθῶμεν. Ἀσκητικὸς, ὅπως ἦταν, ἀποσπασμένος σὲ παράμερα μαγαζάκι, μὲ τὴν συντροφιά τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων, φιλήρημος καὶ μισάνθρωπος· ἀνθρώποφοβος θὰ ἦτανε ἡ κυριολεξία του· δὲν ἦτανε οὔτε εὐκόλο, οὔτε πρόχειρο νὰ τὸν πληρώσῃ κανένας, ὅσο θαυμαστὴς του κ' ἂν τύχαινε. Μονάχα Ἰωσὸς ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος κ. Βλαχογιάννης, ποῦ, ὄχι χωρὶς λόγο, ὁ Παπαδιαμάντης ἀγαποῦσε νὰ τὸν ὀνομάζῃ «προστάτη» του—μπορεῖ νὰ πῇ ὅτι ἐξῆσε μαζί του καὶ γνώρισε τὸν ἀνθρώπο, στὶς πρῶτες χαρακτηριστικὰς στιγμῆς τῆς ζωῆς του καὶ τῆς ψυχολογίας του, ὅσο καὶ τὸν συγγραφέα. Ὅλοι ἔμελλε οἱ ἄλλοι τὸν μαυνεύμα ἀπὸ τὰ σπάνια, ἀλλὰ τόσο συμπληρητικὰ φανερώματά του.

Στὸ «Ἄστι», λόγου χάριν, ὅταν τὸ διεύθυναν ὁ Θέμος Ἀννίως καὶ ὁ κ. Κακλαμάνος, ὅπου ἔτυχε νὰ συνεργασθῶμεν πολὺν καιρὸ μὲ τὸν Παπαδιαμάντη—ἐκεῖνος μεταφραστὴς κ' ἐγὼ χρονολόγος—πολὺ σπάνια τὸν ἐβλεπα. Ἐγίτανε ἀργὰ πάντα, τρῶπῳ ἐν τῷ γραφείῳ του, χωρὶς νὰ πλησιάσῃ κανένας καὶ οἰχτότανε στὴ δουλειά, γιὰ νὰ ξαναφύγῃ πάντα μὲ τὸν ἴδιον τρόπο. Κάποτε τὸν ἐβλεπα μόνο νὰ μπαίη μέσα στὸ γραφεῖο τοῦ κ. Κακλαμάνου, ἀλαφροπατώντας ὡς ἴσκιος, νὰ προχωρῇ πρὸς τὸ τραπέζι τοῦ διευθυντῆ, ν' ἀφήνῃ τὰ χειρόγρατά του, χωρὶς νὰ πῇ λέξη καὶ νὰ φεύγῃ βιαστικὰ, περπατώντας σὺρραξ στὸν τοίχο. Κάποτε φανερῶ, πὼς κ' αὐτὴ ἀκόμα ἡ στιγμιαία παρουσιάσῃ του μέσα στὸν κόσμον τῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ γραφείου, τὸν ἐνοχλοῦσε ὑπερβολικὰ. Ὅσοι δὲν τὸν γνώριζαν, καθὼς ἦτανε κακοτυμένους, μὲ ξεχωρισμένους πάντα τὶς ἀκρες τῶν μαζικῶν του, μποροῦσαν νὰ τὸν πάθουν καὶ γιὰ ἡτηρέτη τοῦ γραφείου. Καὶ μόνον ὁ σεβασμὸς, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ κ. Κακλαμάνος, τοῦ ξανάλεγε, κάθε φορὰ, παίρνοντας τὰ χειρόγρατά του: «εὐχριστῶ, κύριε Παπαδιαμάντη...», σκόρπιζε τὴν ἀνάξια αὐτὴ, ἀλλὰ τόσο φυσικῶς, παρεξήγησι.

Ἀπὸ τὶς παρουσιάσεις του αὐτὸς μοῦ μένει ἐντυπωμένη ἡ πρώτη φορὰ, ποῦ εἶχε ἔρθῃ νὰ ἀναλάβῃ ὑπηρεσία τοῦ γραφείου. Ὁ κ. Κακλαμάνος ἀφ' οὗ τοῦ μίλησε γιὰ τὴ δουλειά, ποῦ εἶχε νὰ κάνῃ, ἔφτασε, μὲ κάποιον ἐπιφύλαξιν καὶ στὸ ζήτημα τοῦ μισθοῦ. — Ὁ μισθὸς σας θὰ εἶνε ἐκατὸ πενήντα δραχμῆς... τοῦ εἶπε. Ὁ Παπαδιαμάντης κοντοστάθηκε, σὶ νὰ ἔκανε κάποιους ὁλογισμοὺς μὲ τὸ νοῦ του. — Μήπως εἶνε λίγα; τοῦ εἶπε δευρὸν ὁ κ. Κακλαμάνος, ἔτοιμος ν' ἀύξηση τὸ ποσὸ, ποῦ εἶχε προτείνει.

Τότε ἔκουσα ἀπ' τὰ χεῖλη τοῦ Παπαδιαμάντη τὴ μοναδικώτερη ἀπάντησιν, ποῦ θὰ μποροῦσε νὰ δώσῃ ἀνθρώπος σὲ τέτοια στιγμή. — Πολλὲς εἶνε ἐκατὸ πενήντα... εἶπε. Μὲ φτάνουνε ἐκατὸ.

Καὶ ἔφυγε βιαστικὸς καὶ ντροπαλός, χωρὶς νὰ προσθέσῃ λέξη. Ἀφ' οὗ εἶχε ἐκτιμῆσει ὅμως τὴν ἐργασία του, σύμφωνα μὲ τὴν ἀνάγκη του καὶ ὄχι μὲ τὴν ἀξία της, σὲ ἐκατὸ δραχμῆς, δὲν ἐνοοῦσε—ἀπὸ παραξενιά, ὅσοδοτο, περισσότερο, παρὶ ἀπὸ φυγολογία—νὰ γράψῃ οὔτε γραμμὴ ἕξο ἀπὸ τὴν ἐργασία, ποῦ εἶχε ἀναλάβῃ. Κάποτε—θυμοῦμαι σχετικὰ—εἶχε φτάσει στὸ γραφεῖο ἕνα ἀγγλικὸ τηλεγράφημα. Ὁ κ. Κακλαμάνος δὲν ἦταν ἐκεῖ, τὴ στιγμὴ

ἐκεῖνη, καὶ κανένας ἄλλος ἀπὸ τοὺς συντάκτες δὲν ἔτυχε νὰ γνωρίσῃ ἀγγλικὰ. Ὁ «ἐπὶ τῆς ἕλης» συντάκτης πλησίασε τότε τὸ τραπέζι τοῦ Παπαδιαμάντη, τοῦ μόνου ἀγγλομαθοῦς, ποῦ βρισκότανε στὸ γραφεῖο, καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ μεταφράσῃ τὸ τηλεγράφημα, ποῦ δὲν ἦτανε μεγαλύτερο ἀπὸ πέντε γραμμῆς. Ὁ Παπαδιαμάντης θύμωσε, τινάζθηκε ἀπάνω, καὶ σπρώχνοντας τὰ χαρτιά, ποῦ εἶχε μπροστά του, εἶπε στὸ συντάκτη, ποῦ τὸν εἶχε σὶ χαμένα. — Ἡ δουλειά μου ἐμένα, δὲν εἶνε νὰ μεταφράζω τηλεγραφήματα. Τέτοια δουλειὰ δὲν μοῦ ἔχουν ἀναθέσει. Ἄν εἶνε ἔτσι παίρνει τὸ καπέλλο μου καὶ φεύγω...

Καὶ, πρὶν προφτάσῃ ὁ συντάκτης; νὰ τοῦ δικαιολογήσῃ τὴν ἐκτακτὴ ἀνάγκη, νὰ τοῦ ζητήσῃ συγχώρησιν, νὰ βγάλῃ λέξη, τέλος πάντων, ἀπὸ τὸ στόμα του, ὁ Παπαδιαμάντης πῆγε, πράγματι, τὸ καπέλλο του κ' ἔφυγε, μουμουρίζοντας, γιὰ νὰ ξαναγρίσῃ τὴν τὴν ἄλλη ἡμέρα, στὴ δουλειά του, ὅστερ' ἀπὸ τὶς ἐξηγήσεις ποῦ τοῦ δώσαε ὁ κ. Κακλαμάνος.

Ὅσοι εἶχαν κάποιον ἰδέαν γιὰ τὶς παραξενιές αὐτὲς τοῦ Παπαδιαμάντη, ποῦ εἶχαν γίνει περισσότερο συχνῶς στὰ τελευταία χρόνια τῆς ζωῆς του, δὲν παραξενεύονταν. Ἦξεσαν πολὺ καλά, ὅτι, κάθε στιγμὴ μποροῦσε νὰ ξεσπάσῃ ἡ μπόρα κάτω ἀπὸ ἕνα ἀνεφελὸν οὐρανὸν. Καὶ θυμοῦμαι, μέσα στα πολλά, πὼς σὲ κάποιον τραπέζι, ποῦ εἶδαμε καὶ πάθαμε νὰ τὸν φέρουμε, μίαν συζήτησιν ἀπάνω στὸ γλωσσικὸ ζήτημα, τοῦ πείραξε τόσο τὰ νεῦρα, μολοντὶ κανένας δὲν τὸν πείραξε προσωπικὰ, ὥστε ν' ἀρίσῃ στὴ μέση τὸ φαγί, νὰ πάρῃ τὸ καπέλλο του καὶ νὰ φύγῃ, χωρὶς κανένας νὰ σταθῇ ἱκανὸς νὰ τὸν συγχωρήσῃ.

Αὐτὸς ὁ τόσο ἡμερὸς καὶ ἀγαθὸς στὶς καλὲς τὸν ὥρες, εἶχε στὴν ψυχὴ του, θὰ μποροῦσε νὰ πῇ κανεὶς, κάτι τι ἀπὸ τὴ θάλασσα, ποῦ ἀπλώνεται σὲ ὅλο του τὸ ἔργο, τὴ θάλασσα, ποῦ συναλλάξῃ στὰ φανερώματά της τὴν θεϊότερη ἔκφραση τῆς καλοσύνης μὲ τὸ ἀγριώτερο ξέσπασμα τοῦ θυμοῦ.

Ὅμως ἀπὸ τὶς σπάνιες συναντήσεις μου μὲ τὸν νοσταλγὸν αὐτὸν ἐρημικὴν τοῦ λόφου τῆς Δεξαμενῆς, δύο ξεχωριστὲς ἀπὸ ὅλες, μένοντες ζωηρὰ σφραγισμένους στὴ ψυχὴ μου. Ἡ μιά, ὅταν πῆγα νὰ τὸν φωτογραφίσω, μὲ ἕνα εὐλαβητικὸ τρόπο ἀπάτης, στὸ καφενοιάκι τῆς Δεξαμενῆς καὶ ἡ ἄλλη, ὅταν τὸν εἶδα γιὰ τελευταία φορὰ, στο ἴδιον μέρος, ἄρρωστο καὶ ἀπελπιμένον, ἔτοιμο νὰ φύγῃ πρὸς τὰ «ῥόδινα ἀκρογιάλια» τῆς πατρίδας του, γιὰ νὰ μὴν ξαναγυρῇ π. κ.

Εἶχα διηγηθεῖ ἄλλοτε στὰ «Παναθήναια» τὴν παράξενη ἱστορία τῆς φωτογραφίας του. Καμμιά εἰκόνα τοῦ μεγάλου διηγηματογράφου δὲν ὑπῆρχε ὡς τότε. Ὁ Παπαδιαμάντης ἀπόφευγε μὲ κάθε τρόπο νὰ φωτογραφηθῇ. Μιὰ ἀνθολογία ἐλληνικῶν διηγημάτων, ποῦ εἶχε ἐκδώσει τότε τὸ βιβλιοπωλεῖο τῆς «Ἐστίας», εἶδνε μπροστά ἀπὸ κάθε διήγημα καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ συγγραφέως του. Μόνον ἡ σελίδα τοῦ Παπαδιαμάντη ἦτανε λευκὴ, μὲ τὴ σημαίωσιν πὼς δὲ βρισκότανε εἰκόνα του. Καὶ πολλὲς φορὲς εἶχα σχεφθῆ, ὅτι ἀπὸ μιά ἡμέρα σὲ ἄλλη ὁ μεγαλύτερος διηγηματογράφος, ποῦ γέννησε ἡ ἑλληνικὴ θὰ μὲ μποροῦσε νὰ πεθάνῃ, χωρὶς ν' ἀρίσῃ τὴν εἰκόνα του σ' ἐκείνους ποῦ θάρηθουν νὰ τὸν θαυμάσουν ἴστερ' ἀπὸ μᾶς. Καὶ συλλογίζομαι, πὼς αὐτὸ δὲ θὰ μᾶς τὸ συχωροῦσαν ποτὲ οἱ μεταγενέστεροι, σὲ μιά ἐποχὴ, ποῦ τὰ μέσα τῆς φωτογραφίας ἦσαν τόσο κοινὰ καὶ τόσο ἀφθονα, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχῃ ἡ παραμικρότερη δικαιολογία γιὰ τὴν ἀμελεία μας, ποῦ θὰ ἦτανε μιά ἐγγληματικὴ ἀδιαφορία γιὰ μιά δόξα τοῦ καιροῦ μας.

Εἶχα τότε ἀποκτήσει μιά φωτογραφικὴ μηχανοῦλα καὶ ἡ πρώτη μου σκέψη ἦτανε νὰ κλέψω, μὲ κάθε τρόπο, τὴν μορφή τοῦ Παπαδιαμάντη. Στὸ νοῦ μου τριγυρίζουν οἱ στίχοι κάποιου ἐπιγράμματος στὸν Κοραῖ, ποῦ κ' ἐκείνος, φαίνεται εἶχε τὴν ἴδια ἀποτροπὴ πρὸς τὴν εἰκόνα.

(Ἀκολουθεῖ)

Καὶ τὸ Νίρβαν

